

اقتصاد سیاسی انرژی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا

دکتر هادی آجیلی

استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی

سرشناسه	: آجیلی، هادی، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: اقتصاد انرژی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا/ هادی آجیلی
مشخصات نشر	: تهران: هزاره سوم اندیشه، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۴۹۷ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: 978-600-7306-73-4 : ۳۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: انرژی، منابع -- خاورمیانه -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Power resources -- Middle East -- Political aspects
موضوع	: انرژی، منابع -- خلیج فارس، منطقه -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Power resources -- Persian Gulf Region -- Political aspects
موضوع	: نفت -- خاورمیانه -- صنعت و تجارت -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Petroleum industry and Trade -- Middle East -- Political aspects
موضوع	: گاز -- خاورمیانه -- صنعت و تجارت -- جنبه‌های سیاسی
موضوع	: Gas industry -- Middle East -- Political aspects
رده‌بندی کنگره	: HD۹۵۰۲ / خ۲۳ ۱۳۹۵
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۸ / ۳۷۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۵۰۳۴

انتشارات هزاره سوم (نشر)

اقتصاد انرژی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا

هادی آجیلی

استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی

- ویرایش: هزاره سوم اندیشه / معصومه طوفانپور • صفحه‌آرایی: هزاره سوم اندیشه
- طرح روی جلد: آروین رفیع‌زاده • لیتوگرافی: آراز • چاپ: دالاهو • جلدی: نبوت
- چاپ اول: تهران ۱۳۹۵ • شمارگان: ۱۰۰۰ • قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۰۶-۷۳-۴

ناشر: هزاره سوم اندیشه

تهران، بلوار استاد معین، خ. دامپزشکی، خ. غیاثوند، ک. رضا جانی، بن‌بست کریمی، شماره ۱۲، ط. اول

تلفن و نمابر: ۰۶۶۰۳۷۶۴۸ - همراه: ۰۹۱۲۷۱۷۳۹۲۴

تلفن پخش: ۶۶۹۶۵۳۷۷

سایت: www.hsap.ir آدرس الکترونیکی: hsapub@gmail.com

کلیه حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً به

هر صورت بدون اجازه مکتوب ناشر ممنون است.

پیش‌درآمد

در ساختار و کارکرد جامعه جهانی در قرن بیست‌ویک، نفت متغیری شاخص و مؤثر بوده و بخش‌های مهمی از روابط و رقابت‌ها و واگرایی و همگرایی بین بازیگران بین‌المللی با توجه به نقش انرژی، اصل توضیح و تفسیر است. بررسی‌ها و برآوردهای انجام‌شده توسط منابع معتبر جهانی، حکایت از اوم نقش قابل‌توجه نفت و گاز در الگوی مصرف انرژی و رشد اقتصاد جهانی دارد بنابراین از معماری نوین مسائل کلان جهانی، نفت و گاز همچنان یک متغیر مستقل و مؤثر باقی خواهند ماند.

انرژی به‌عنوان سنگ بنای اقتصاد جهانی، یکی از مهم‌ترین عوامل و پارامترهای امنیت ملی در جهان امروز است. بدون تردید انرژی مهم‌ترین عامل دستیابی به رشد و توسعه پایدار هر کشوری است. با توجه به تمامی برآوردهای انجام‌شده توسط منابع معتبر جهانی تا دهه‌های آتی، نفت و گاز طبیعی منبع عمده تأمین انرژی اقتصاد جهانی خواهند بود و بر مبنای این برآوردها، حجم تقاضای این حامل‌ها، انرژی کلیدی، به‌صورت روزافزون، افزایش خواهد یافت.

طی سالیان سال، از یک‌سو فرآیند توسعه اقتصادی در کشور های دارنده منابع طبیعی به‌ویژه نفت و گاز با تکیه بر درآمد حاصل از صادرات آن شکل گرفته و از سوی دیگر کشورهای مصرف‌کننده نیز برای تداوم رشد اقتصادی خود می‌بایست به جریان مطمئن و پایدار انرژی تکیه نمایند. مسئله امنیت عرضه انرژی موردتوجه کشورهای عمده مصرف‌کننده انرژی قرار گرفته و کشورهای توسعه‌یافته برای ارتقاء امنیت عرضه انرژی؛ استراتژی کاهش وابستگی به نفت خاورمیانه، استفاده بیشتر از منابع داخلی انرژی و همچنین افزایش راندمان انرژی را تدوین و به مرحله اجرا گذارده‌اند.

امنیت عرضه انرژی به مفهوم جریان پایدار و مطمئن انرژی با لحاظ نمودن معیارهای زیست‌محیطی است. تمرکز منابع انرژی به‌ویژه نفت در برخی از مناطق جهان به‌ویژه منطقه MENA (خاورمیانه و شمال آفریقا) و توسعه مراکز عمده مصرفی در نقاطی دیگر و وابستگی شدید فعالیت‌های اقتصادی به دسترسی به منابع انرژی، امنیت عرضه انرژی را به مقوله‌ای جدی در رشد و توسعه اقتصاد جهانی تبدیل کرده است. بررسی‌ها نشان می‌دهند که در میان‌مدت، امکان یافتن جایگزین برای نفت و گاز طبیعی، مشکل و پرهزینه است. هرچند سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی برای یافتن و توسعه منابع جدید نفت و گاز طبیعی متعارف و غیرمتعارف در کشورهای توسعه‌یافته انجام شده، ولی به نظر می‌رسد با اطلاعات موجود در مورد ذخایر نفت و گاز متعارف، جهان بایستی کماکان به منابع کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا تکیه کند.

با توجه به اهمیت منطقه MENA در حوزه اقتصاد انرژی و نیاز به توسعه دانش در این حوزه و به منظور کمک به تهیه متون درسی موردنیاز برای دانشجویان رشته علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، با همت جناب آقای دکتر آجیلی عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، کتاب حاضر تحت عنوان اقتصاد سیاسی انرژی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا تهیه شده است. امیدواریم بتواند بخشی از نیازهای علمی جامعه هدف را پوشش دهد.

مرتضی بهروزی‌فر

مدیر عامل

انجمن اقتصاد انرژی ایران

فهرست

پیش‌درآمد	۵
پیشگفتار	۴۱
فصل اول: چارچوب ذهنی و تئوری اقتصاد سیاسی انرژی	۴۵
مقدمه	۴۵
مفهوم «اقتصاد انرژی»	۴۵
اهمیت دانش اقتصاد انرژی در علم سیاسی	۴۶
مفهوم دیپلماسی انرژی	۴۸
۱. منابع و ذخایر انرژی کشور	۴۸
۲. موقعیت ژئوپلیتیکی	۴۹
۳. اسناد بالادستی در توسعه منابع انرژی	۴۹
مفهوم دیپلماسی خطوط لوله	۴۹
رهیافت اقتصاد سیاسی بین‌الملل	۵۰
انرژی و تئوری‌های اقتصاد سیاسی	۵۱
الف. نورنالیسم اقتصادی	۵۱
ساختارهای اولیه قدرت	۵۲
ساختارهای ثانویه قدرت	۵۳
ساختار انرژی	۵۳
ب. نورنالیسم اقتصادی	۵۵
بازارهای انرژی	۵۶

۵۷	سطوح تحلیل بازار انرژی
۵۷	۱. سطح فنی و مهندسی
۵۷	۲. سطح اقتصادی
۵۸	۳. سطح سیاسی - امنیتی
۵۸	مفهوم امنیت انرژی
۶۰	آشنایی با مفاهیم حوزه مطالعاتی اقتصاد انرژی
۶۱	انرژی
۶۱	منابع انرژی
۶۱	الف. منابع انرژی تجدیدناپذیر
۶۱	ب. منابع انرژی تجدیدپذیر
۶۲	نفت خام
۶۲	گاز طبیعی
۶۲	گاز طبیعی مایع شده (LNG)
۶۳	انرژی‌های متعارف و غیرمتعارف
۶۳	ذخایر نفت درجا
۶۳	ذخایر اثبات شده
۶۳	ضریب بازیافت
۶۴	ذخایر نفت متعارف و غیرمتعارف
۶۴	ذخایر استراتژیک نفت
۶۴	ذخایر ممکن
۶۴	ذخایر مورد انتظار
۶۵	ذخایر کل
۶۵	ذخایر محتمل
۶۵	نفت خام سبک
۶۵	فعالیت‌های بالادستی
۶۵	فعالیت‌های پایین‌دستی
۶۵	شیل اول
۶۶	شن نفتی
۶۶	شیل گاز
۶۷	گاز همراه

۶۷	عمر مفید جام
۶۷	میدان‌های عظیم نفتی
۶۷	میدان‌های فوق عظیم نفتی
۶۷	تولید صیانتی
۶۸	جمع‌بندی

فصل دوم: تاریخچه نفت در خاورمیانه

۷۱	مقدمه
۷۳	کشف نفت در خاورمیانه
۷۵	جنگ جهانی اول و رقابت قدرت‌های بزرگ بر سر نفت خاورمیانه
۷۹	جنگ جهانی دوم و نفت خاورمیانه (۱۹۴۵ - ۱۹۳۹)
۸۲	نفت خاورمیانه پس از جنگ جهانی دوم (۱۹۷۳ - ۱۹۴۵)
۸۴	رویدادهای نفتی در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰
۸۴	- شکل‌گیری اوپک
۸۶	شوگ اول نفتی؛ ۱۹۷۳ میلادی
۸۸	شوگ دوم نفتی؛ ۱۹۷۹ میلادی
۸۹	شوگ سوم نفتی؛ ۱۹۸۶
۹۱	نفت خاورمیانه پس از پایان جنگ سرد (۲۰۰۰ - ۱۹۹۰ م)
۹۱	- ظهور منطقه آسیای میانه و قفقاز به‌عنوان یک رقیب برای انرژی خلیج فارس
۹۲	جنگ دوم خلیج فارس
۹۴	نفت خاورمیانه در قرن بیست و یکم
۹۵	ذخایر نفت خاورمیانه در قرن ۲۱
۹۵	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل سوم: جایگاه انرژی خاورمیانه در سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ

۹۷	مقدمه
۹۸	نقش انرژی خاورمیانه در اقتصاد بین‌الملل
۹۹	جایگاه خاورمیانه در استراتژی انرژی قدرت‌های بزرگ
۱۰۰	سیاست‌گذاری ایالات متحده در قبال انرژی خلیج فارس
۱۰۳	امنیت انرژی به‌عنوان مهم‌ترین اصل سند سیاست ملی انرژی آمریکا

سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا در قبال انرژی خلیج فارس.....	۱۰۷
عوامل توجه اروپا به انرژی خاورمیانه.....	۱۰۹
الف. بالا بودن میزان ذخایر منطقه.....	۱۰۹
ب. اختلاف بین روسیه و اتحادیه اروپا.....	۱۰۹
سیاست قدرت‌های شرق آسیا در قبال انرژی خلیج فارس.....	۱۱۰
چین.....	۱۱۰
وضعیت نفت و گاز چین.....	۱۱۰
سیاست‌های انرژی چین در خاورمیانه.....	۱۱۱
هند.....	۱۱۴
مصرف انرژی هند.....	۱۱۴
ژاپن.....	۱۱۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۱۶

فصل چهارم: تأثیر نفت بر اقتصاد، امنیت سیاست و فرهنگ کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس

خلیج فارس.....	۱۱۹
مقدمه.....	۱۱۹
اهمیت نفت در اقتصاد جهان.....	۱۲۰
تأثیر درآمدهای نفتی بر اقتصاد کشورهای نفت‌خیز.....	۱۲۲
بخش اول: تأثیر درآمدهای نفتی بر اقتصاد کشورهای خلیج فارس.....	۱۲۴
اقتصاد رانتهی کشورهای خلیج فارس.....	۱۲۶
تضعیف اقتصاد تولیدی.....	۱۲۷
فقدان تنوع در اقتصاد.....	۱۲۷
آسیب‌پذیری اقتصاد در برابر نوسانات قیمت در بازارهای جهانی.....	۱۲۸
رشد نامنظم اقتصادی.....	۱۲۸
بی‌توجهی به سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی.....	۱۲۹
بخش دوم: تأثیر درآمدهای نفتی بر سیاست کشورهای خاورمیانه و خلیج فارس.....	۱۳۰
دولت رانتیر.....	۱۳۰
نفت و دموکراسی.....	۱۳۱
تضعیف جامعه مدنی.....	۱۳۳
بخش سوم: تأثیر درآمدهای نفتی بر فرهنگ کشورهای خاورمیانه و خلیج فارس.....	۱۳۶

۱۳۷	تضعیف فرهنگ کار و تولید
۱۳۷	تغییر الگوی مصرف در کشورهای نفتی
۱۳۸	از بین رفتن فرهنگ نقد و پاسخ‌گویی
۱۳۸	رشد توقعات فزاینده در جامعه
۱۳۹	ایجاد بحران فرهنگی و رشد جریان‌های فرهنگی سنگترا
۱۴۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل پنجم: چشمانداز انرژی خاورمیانه و شمال آفریقا

۱۴۳	مقدمه
۱۴۴	سهم انرژی‌های فسیلی در سبد مصرفی جهان
۱۴۵	جایگاه سبدهای فسیلی در چشم‌انداز انرژی جهان
۱۴۷	جایگاه خاورمیانه در معادلات انرژی جهانی
۱۵۳	جایگاه خاورمیانه در زمین سبد انرژی جهان
۱۵۵	امنیت انرژی در منطقه
۱۵۵	جایگاه اوپک و خاورمیانه در آینده اقتصاد انرژی جهان
۱۵۹	عوامل مؤثر بر تقاضای انرژی جهانی از خاورمیانه
۱۵۹	حجم ذخایر
۱۶۱	رشد جمعیت
۱۶۲	رشد اقتصادی
۱۶۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل ششم: اقتصاد انرژی عربستان سعودی

۱۶۷	مقدمه
۱۶۸	تاریخچه نفت در عربستان سعودی
۱۷۱	نفت عربستان سعودی
۱۷۱	ساختار سازمانی مدیریت نفت عربستان سعودی
۱۷۱	تولید نفت عربستان
۱۷۲	میدان‌های نفتی عربستان
۱۷۳	حوزه نفتی مشترک کویت و عربستان سعودی
۱۷۴	صادرات نفت عربستان سعودی

- نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی عربستان سعودی..... ۱۷۴
- پایانه‌های صادرات نفت عربستان..... ۱۷۶
- خطوط اصلی انتقال نفت داخلی عربستان..... ۱۷۶
- خط لوله شرق به غرب..... ۱۷۶
- خط لوله آبائیک - ینبوع..... ۱۷۶
- خطوط انتقال نفت بین‌المللی عربستان..... ۱۷۶
- نفtekش‌های عربستان سعودی..... ۱۷۷
- پالایشگاه‌های عربستان..... ۱۷۷
۱. شرکت صنایع پایه سعودی (سابیک)..... ۱۷۸
۲. شرکت سعودی عرب برای فرت‌لایز مارکتینگ کمپانی..... ۱۷۸
۳. شرکت سابیک مارکتینگ لیمیتد..... ۱۷۸
- پالایشگاه‌های در حال توسعه عربستان..... ۱۷۸
۱. شرکت پتروشیمی و پالایش نوتال آرامکو..... ۱۷۸
۲. شرکت پالایش یابنو سینوپت آرامکو..... ۱۷۹
۳. طرح توسعه شرکت آرامکو در منطقه بازان..... ۱۷۹
- مصرف نفت عربستان..... ۱۷۹
- گاز طبیعی عربستان..... ۱۸۰
- ساختار سازمانی مدیریت گاز عربستان..... ۱۸۰
- تولید و مصرف گاز طبیعی در عربستان..... ۱۸۰
- خطوط لوله انتقال گاز عربستان..... ۱۸۱
- پروژه‌های گازی عربستان..... ۱۸۱
۱. میدان گازی کاران..... ۱۸۲
۲. میدان گازی عربیه..... ۱۸۲
۳. میدان گازی حبشه..... ۱۸۲
- انرژی الکتریسته در عربستان سعودی..... ۱۸۳
- انرژی خورشیدی در عربستان..... ۱۸۳
- سایر حامل‌های انرژی..... ۱۸۴
- چشم‌انداز ظرفیت تولید نفت خام عربستان در افق سال ۲۰۲۰..... ۱۸۴
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۱۸۵

۱۸۹	فصل هفتم: اقتصاد انرژی امارات متحده عربی
۱۸۹	مقدمه
۱۹۰	تاریخچه نفت در امارات متحده عربی
۱۹۲	امارت ابوظبی
۱۹۳	امارت دبئی
۱۹۴	امارت شارجه
۱۹۴	سایر امارت‌ها
۱۹۵	نفت امارات متحده عربی
۱۹۵	ساختار سازمانی مدیریت نفت امارات
۱۹۶	قراردادهای نفتی امارات
۱۹۶	تولید نفت امارات
۱۹۷	میدان‌های نفتی امارات
۱۹۹	مصرف نفت امارات
۱۹۹	صادرات نفت امارات
۱۹۹	پایانه‌های صادرات نفت امارات
۲۰۰	ترمینال سوخت بندر فجیره (مهمترین بندر سوخت‌رسانی به کشتی‌ها در منطقه)
۲۰۱	نفتکش‌های شرکت ملی نفتکش امارات
۲۰۱	خطوط لوله انتقال نفت امارات
۲۰۳	صادرات نفت و گاز امارات از طریق تنگه هرمز
۲۰۳	پالایشگاه‌های امارات
۲۰۳	حضور شرکت‌های آمریکایی در صنعت نفت امارات
۲۰۴	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی امارات
۲۰۵	گاز طبیعی امارات
۲۰۵	ساختار سازمانی مدیریت گاز امارات
۲۰۶	اکتشاف و تولید گاز امارات
۲۰۶	واردات و مصرف گاز طبیعی در امارات
۲۰۸	صادرات گاز امارات
۲۰۸	پروژه‌های گازی امارات
۲۰۹	خطوط انتقال گاز امارات
۲۱۰	برق امارات

۲۱۱	شبکه برق شورای همکاری خلیج فارس
۲۱۱	انرژی هسته‌ای امارات
۲۱۱	انرژی‌های تجدیدپذیر در امارات
۲۱۲	تأثیر درآمدهای امارات از بخش انرژی بر اقتصاد این کشور
۲۱۲	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۲۱۵	فصل هشتم: اقتصاد انرژی عراق
۲۱۵	مقدمه
۲۱۶	تاریخچه نفت در عراق
۲۱۸	نفت عراق
۲۱۹	ساختار سازمانی مدیریت نفت عراق
۲۲۱	تولید نفت عراق
۲۲۲	طرح‌های افزایش تولید نفت عراق
۲۲۲	میدان‌های نفتی عراق
۲۲۴	صادرات نفت عراق
۲۲۵	پایانه‌های صادرات نفت عراق
۲۲۵	الف. پایانه صادرات نفت البکر (بصره)
۲۲۵	ب. پایانه خور الامیه
۲۲۵	ج. پایانه خور الزبیر
۲۲۶	خطوط اصلی انتقال نفت عراق
۲۲۶	الف. خط لوله کرکوک - جیهان (ترکیه)
۲۲۶	ب. خط لوله کرکوک - بانیاس - تریپولی
۲۲۶	پ. خط لوله زبیر (عراق) - بندر المعاجز (عربستان)
۲۲۷	ت. خط لوله ایپسا
۲۲۷	ث. خط لوله حدیثه - عقبه
۲۲۷	خطوط انتقال نفت داخلی عراق
۲۲۸	نفت‌کش‌های عراق
۲۲۸	پالایشگاه‌های عراق
۲۲۹	۱. شرکت پالایشگاهی شمال
۲۲۹	- پالایشگاه بایجی

۲۲۹	- پالایشگاه حدیثه
۲۲۹	- پالایشگاه کیسیک
۲۲۹	- پالایشگاه کرکوک
۲۲۹	- پالایشگاه قیام
۲۲۹	- پالایشگاه سینیا
۲۲۹	۲. شرکت پالایشگاهی مرکزی
۲۲۹	- پالایشگاه الدور
۲۳۰	- پالایشگاه دیوانیه
۲۳۰	- پالایشگاه نجف
۲۳۰	- پالایشگاه سداوه
۲۳۰	۳. شرکت پالایشگاهی جنوب
۲۳۰	- پالایشگاه بصره
۲۳۰	- پالایشگاه ميسان
۲۳۰	- پالایشگاه ناصریه
۲۳۰	۴. شرکت پالایشگاهی توسعه درگروپ
۲۳۱	توسعه ظرفیت پالایشگاهی عراق
۲۳۱	مصرف نفت عراق
۲۳۲	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی در عراق
۲۳۳	گاز طبیعی عراق
۲۳۴	ساختار سازمانی مدیریت گاز عراق
۲۳۴	تولید گاز طبیعی در عراق
۲۳۵	مصرف گاز طبیعی در عراق
۲۳۵	صادرات و واردات گاز عراق
۲۳۶	خطوط لوله انتقال گاز عراق
۲۳۷	پروژه‌های گازی عراق
۲۳۷	روابط گازی ایران و عراق
۲۳۷	انرژی الکتریسته در عراق
۲۳۸	انرژی هسته‌ای عراق
۲۳۸	تأثیر درآمدهای عراق از بخش انرژی بر اقتصاد این کشور
۲۳۸	چشم‌انداز ظرفیت تولید نفت خام عراق در افق سال ۲۰۳۰

۲۳۹	تأثیر نفت و انرژی بر سیاست خارجی عراق
۲۴۰	مسائل نفتی حکومت خودمختار اقلیم کردستان عراق
۲۴۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۴۵	فصل نهم: اقتصاد انرژی کویت
۲۴۵	مقدمه
۲۴۶	تاریخچه نفت در کویت
۲۴۸	نفت کویت
۲۴۸	ساختار سازمانی مدیریت نفت کویت
۲۵۰	تولید و اکتشاف نفت کویت
۲۵۰	میدان‌های نفتی کویت
۲۵۱	حوزه نفتی مشترک کویت و پسران سعودی
۲۵۲	صادرات نفت کویت
۲۵۳	پایانه‌های صادرات نفت کویت
۲۵۳	- بندر الاحمدی
۲۵۳	- بندر عبدا
۲۵۳	- بندر الزور
۲۵۳	خطوط اصلی انتقال نفت کویت
۲۵۴	نفت‌کش‌های کویت
۲۵۴	پالایشگاه‌های کویت
۲۵۴	- پالایشگاه الاحمدی
۲۵۴	- پالایشگاه عبدا
۲۵۵	- پالایشگاه الشعیبه
۲۵۵	مدیریت صنعت پتروشیمی کویت
۲۵۶	طرح‌های صنعت پتروشیمی کویت
۲۵۶	مصرف نفت کویت
۲۵۷	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی کویت
۲۵۸	گاز طبیعی کویت
۲۵۸	ساختار سازمانی مدیریت گاز کویت
۲۵۸	- تولید گاز طبیعی در کویت

۲۶۰	مصرف و واردات گاز کویت
۲۶۰	پروژه‌های گازی کویت
۲۶۰	۱. میدان گازی جوراسیک
۲۶۱	۲. میدان گازی دورا
۲۶۱	۳. توسعه زیرساخت‌های گازی
۲۶۱	انرژی الکتریسته در کویت
۲۶۳	انرژی هسته‌ای کویت
۲۶۳	چشم‌انداز انرژی کویت
۲۶۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۶۵	فصل ده: اقتصاد انرژی قطر
۲۶۵	مقدمه
۲۶۶	تاریخچه نفت در قطر
۲۶۷	نفت قطر
۲۶۸	ساختار سازمانی مدیریت نفت قطر
۲۶۹	تولید نفت قطر
۲۶۹	میدان‌های نفتی قطر
۲۷۰	- میدان نفتی دخان
۲۷۰	- میدان نفتی شاهین
۲۷۱	- میدان العد الشرقي
۲۷۱	- میدان نفتی بوالحنین
۲۷۱	- میدان نفتی محزم
۲۷۱	- میدان نفتی الخلیج
۲۷۱	- میدان نفتی الریان
۲۷۲	- میدان نفتی الکرکره
۲۷۲	- میدان نفتی البندق
۲۷۲	صادرات نفت قطر
۲۷۲	پایانه‌های صادرات نفت قطر
۲۷۳	خطوط اصلی انتقال نفت قطر
۲۷۴	نفت‌کش‌های قطر

۲۷۴	پالایشگاه‌های قطر
۲۷۵	مصرف نفت قطر
۲۷۵	گاز طبیعی قطر
۲۷۶	ساختار سازمانی مدیریت گاز قطر
۲۷۸	تولید و مصرف گاز طبیعی در قطر
۲۷۹	میدان‌های گاز طبیعی قطر
۲۸۰	میدان مشترک گازی ایران و قطر
۲۸۱	مقایسه بهره‌مندی ایران و قطر از میدان گازی مشترک
۲۸۲	صادرات گاز قطر
۲۸۳	- شرکت رأس‌گاز
۲۸۴	پروژه‌های گازی قطر
۲۸۴	- پروژه گازی بارزان
۲۸۴	- پروژه تبدیل گاز به فراوردی مایع
۲۸۵	- پروژه Oryx GTL
۲۸۵	- پروژه Pearl GTL
۲۸۵	خطوط لوله انتقال گاز قطر
۲۸۵	ناوگان حمل گاز مایع قطر
۲۸۶	نقش منابع هیدروکربنی قطر در بودجه و برنامه‌های عمرانی قطر
۲۸۷	انرژی الکتریسیته در قطر
۲۸۹	سایر حامل‌های انرژی در قطر
۲۸۹	پروژه شهر انرژی قطر
۲۸۹	تأثیر اقتصاد و سیاست‌های انرژی قطر بر ایران
۲۹۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۲۹۳	فصل یازدهم: اقتصاد انرژی عمان
۲۹۳	مقدمه
۲۹۴	تاریخچه نفت در عمان
۲۹۶	نفت عمان
۲۹۶	ساختار سازمانی مدیریت نفت عمان
۲۹۸	تولید نفت عمان

۳۰۰	استفاده از تکنیک‌های افزایش بازدهی چاه‌های نفت در عمان
۳۰۱	میدان‌های نفتی عمان
۳۰۱	صادرات نفت عمان
۳۰۲	پایانه‌های صادرات نفت عمان
۳۰۳	خطوط اصلی انتقال نفت عمان
۳۰۴	نفت‌کش‌های عمان
۳۰۴	پالایشگاه‌های عمان
۳۰۴	- پالایشگاه مینا الفهل
۳۰۴	- پالایشگاه سوهار
۳۰۵	مصرف نفت عمان
۳۰۶	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی عمان
۳۰۷	گاز طبیعی عمان
۳۰۷	ساختار سازمانی مدیریت گاز عمان
۳۰۸	تولید و مصرف گاز طبیعی در عمان
۳۰۹	میدان‌های گازی عمان
۳۱۰	صادرات گاز عمان
۳۱۱	واردات گاز عمان
۳۱۲	پروژه‌های گازی عمان
۳۱۳	خطوط لوله انتقال گاز عمان
۳۱۳	ناوگان حمل گاز مایع عمان
۳۱۳	انرژی الکتریسیته در عمان
۳۱۴	سایر حامل‌های انرژی در عمان
۳۱۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۱۷	فصل دوازدهم: اقتصاد انرژی بحرین
۳۱۷	مقدمه
۳۱۸	تاریخچه نفت در بحرین
۳۲۰	نفت بحرین
۳۲۰	ساختار سازمانی مدیریت نفت بحرین
۳۲۲	تولید نفت بحرین

۳۲۲	 میدان‌های نفتی بحرین
۳۲۳	 صادرات نفت بحرین
۳۲۴	 خطوط انتقال نفت بحرین
۳۲۵	 پالایشگاه‌های بحرین
۳۲۵	 مصرف نفت بحرین
۳۲۵	 گاز طبیعی بحرین
۳۲۶	 ساختار سازمانی مدیریت گاز بحرین
۳۲۶	 تولید گاز طبیعی در بحرین
۳۲۷	 مصرف گاز طبیعی در بحرین
۳۲۸	 صادرات و واردات گاز طبیعی در بحرین
۳۲۸	 انرژی الکتریسیته در بحرین
۳۲۸	 جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۳۱	 فصل سیزدهم: اقتصاد انرژی مصر
۳۳۱	 مقدمه
۳۳۲	 تاریخچه نفت در مصر
۳۳۵	 نفت مصر
۳۳۵	 ساختار سازمانی مدیریت نفت مصر
۳۳۶	 تولید نفت مصر
۳۳۷	 میدانهای نفتی مصر
۳۳۷	 صادرات نفت مصر
۳۳۸	 مصرف نفت مصر
۳۴۰	 پالایشگاه‌های مصر
۳۴۰	 - پالایشگاه الناصر
۳۴۰	 - پالایشگاه قاهره
۳۴۰	 - پالایشگاه اسکندریه
۳۴۰	 - پالایشگاه نفت خاورمیانه
۳۴۰	 - پالایشگاه امیریه
۳۴۱	 - پالایشگاه سوئز
۳۴۱	 - پالایشگاه اسیوط

۳۴۱	- پالایشگاه قاهره
۳۴۱	- پالایشگاه الناصر
۳۴۲	نقش منابع هیدروکربنی در بودجه و برنامه‌های عمرانی مصر
۳۴۲	نقش مصر در ترانزیت نفت به بازارهای جهانی
۳۴۲	کانال سوئز
۳۴۴	خط لوله انتقال نفت سامد
۳۴۵	گاز طبیعی مصر
۳۴۶	ساختار سازمانی مدیریت گاز مصر
۳۴۶	تولید گاز طبیعی در مصر
۳۴۶	میدان‌های گازی مصر
۳۴۷	مصرف گاز طبیعی مصر
۳۴۸	صادرات گاز طبیعی مصر
۳۴۹	تولید و صادرات گاز طبیعی مایع شده (LNG) توسط مصر
۳۴۹	خطوط لوله انتقال گاز مصر
۳۵۰	انرژی الکتریسیته در مصر
۳۵۰	منابع تجدیدپذیر مصر
۳۵۰	نیروگاه‌های آبی
۳۵۱	انرژی خورشیدی
۳۵۱	انرژی بادی
۳۵۱	انرژی هسته‌ای
۳۵۱	سیاست انرژی مصر
۳۵۲	ارتباط گازی مصر با رژیم صهیونیستی
۳۵۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۵۵	فصل چهاردهم: اقتصاد انرژی لیبی
۳۵۵	مقدمه
۳۵۶	تاریخچه نفت در لیبی
۳۵۷	نفت لیبی
۳۵۸	ساختار سازمانی مدیریت نفت لیبی
۳۵۹	تولید نفت لیبی

۳۶۰	میدان‌های نفتی لیبی
۳۶۰	- میدان‌های نفتی مناطق شرقی - مرکزی
۳۶۱	- میدان‌های نفتی مناطق شرقی
۳۶۱	- میدان‌های نفتی مناطق غربی
۳۶۲	صادرات نفت لیبی
۳۶۳	مصرف نفت لیبی
۳۶۳	پالایشگاه‌های لیبی
۳۶۴	- پالایشگاه رأس لارف
۳۶۴	- پالایشگاه زاویه
۳۶۴	- پالایشگاه طبرق
۳۶۴	- پالایشگاه سریر
۳۶۴	- پالایشگاه مارسا البرگا
۳۶۶	خطوط انتقال فرآورده‌های - شیمیایی
۳۶۷	خطوط انتقال نفت لیبی
۳۶۷	تانکرهای نفت کش لیبی
۳۶۸	پایانه‌های صادرات نفت لیبی
۳۶۸	- پایانه صادرات نفت صدرا
۳۶۸	- پایانه صادرات نفت رأس نالوف
۳۶۸	- پایانه صادرات نفت مرسى الحریقه (طبرق)
۳۶۹	- پایانه صادرات نفت زیتینا
۳۶۹	- پایانه صادرات نفت مارسا البرگا
۳۶۹	- پایانه صادرات نفت ملیته
۳۶۹	- پایانه صادرات نفت زاویه
۳۶۹	- پایانه صادرات نفت بوری
۳۶۹	- پایانه صادرات نفت الجورف
۳۶۹	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی لیبی
۳۷۰	گاز طبیعی لیبی
۳۷۰	ساختار سازمانی مدیریت گاز لیبی
۳۷۰	تولید گاز طبیعی در لیبی
۳۷۱	تولید گاز طبیعی مایع (LNG) در لیبی

۳۷۱	میدان‌های گازی لیبی
۳۷۲	مصرف گاز طبیعی لیبی
۳۷۲	صادرات گاز طبیعی لیبی
۳۷۳	خطوط لوله انتقال گاز لیبی
۳۷۳	خطوط انتقال گاز داخلی
۳۷۴	خطوط انتقال گاز بین‌المللی
۳۷۴	ناوگان حمل گاز مایع طبیعی لیبی
۳۷۴	انرژی الکتریسته در لیبی
۳۷۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل نهم: اقتصاد انرژی الجزایر ۳۷۷

۳۷۷	مقدمه
۳۷۸	تاریخچه نفت در الجزایر
۳۷۹	نفت الجزایر
۳۸۰	ساختار سازمانی مدیریت نفت الجزایر
۳۸۳	تولید نفت الجزایر
۳۸۴	میدان‌های نفتی الجزایر
۳۸۴	- میدان نفتی حسی مسعود
۳۸۴	- میدان نفتی اورهود
۳۸۴	- میدان نفتی حسی برکین
۳۸۴	پروژه‌های نفتی الجزایر
۳۸۴	- پروژه المرح
۳۸۵	- پروژه بیر صبا
۳۸۵	- پروژه تاکوزیت
۳۸۵	صادرات نفت الجزایر
۳۸۶	پایانه‌های صادرات نفت الجزایر
۳۸۷	خطوط انتقال نفت الجزایر
۳۸۷	نفت‌کش‌های الجزایر
۳۸۸	پالایشگاه‌های الجزایر
۳۸۸	- پالایشگاه اسکیدا

۳۸۸	- پالایشگاه آرزو.....
۳۸۸	- پالایشگاه الهراج.....
۳۸۸	- پالایشگاه حسی مسعود.....
۳۸۸	- پالایشگاه ادرار (سورالچین).....
۳۸۹	مصرف نفت الجزایر.....
۳۹۰	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی الجزایر.....
۳۹۰	گاز طبیعی الجزایر.....
۳۹۱	ساختار سازمانی مدیریت گاز الجزایر.....
۳۹۱	تولید و مصرف گاز طبیعی در الجزایر.....
۳۹۲	پروژه‌های گازی الجزایر.....
۳۹۳	صادرات گاز الجزایر.....
۳۹۵	خطوط لوله انتقال گاز الجزایر.....
۳۹۵	-خطوط انتقال گاز داخلی.....
۳۹۵	۱. شبکه انتقال گاز «حسی رمل» به «آرزو».....
۳۹۵	۲. شبکه انتقال گاز «حسی رمل» به «حیکند».....
۳۹۵	۳. شبکه انتقال گاز «الرار» به «حسی رمل».....
۳۹۵	خطوط انتقال گاز بین‌المللی.....
۳۹۵	۱. شبکه انتقال گاز Enrico Mattei.....
۳۹۶	۲. شبکه انتقال گاز Pedro Duran Farell (GPDF).....
۳۹۶	۳. شبکه انتقال گاز MEDGAZ.....
۳۹۶	انرژی الکتریسیته در الجزایر.....
۳۹۷	انرژی‌های تجدیدپذیر در الجزایر.....
۳۹۸	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۳۹۹	فصل شانزدهم: اقتصاد انرژی ترکیه.....
۳۹۹	مقدمه.....
۴۰۰	تاریخچه نفت در ترکیه.....
۴۰۲	نفت ترکیه.....
۴۰۲	ساختار سازمانی مدیریت نفت ترکیه.....
۴۰۴	تولید نفت ترکیه.....

۴۰۵	میدان‌های نفتی ترکیه
۴۰۵	مصرف نفت ترکیه
۴۰۶	واردات نفت ترکیه
۴۰۸	خطوط انتقال نفت ترکیه
۴۰۸	خطوط انتقال نفت داخلی
۴۰۸	خط لوله انتقال نفت جیهان - کریک قلعه
۴۰۸	خط لوله انتقال نفت باتمان - دورتیول
۴۰۸	خطوط انتقال نفت بین‌المللی
۴۰۸	خط لوله انتقال نفت کرکوک - جیهان
۴۰۹	خط لوله انتقال نفت باکو - تفلیس - جیهان
۴۰۹	نقش سفرهای سفر و دارداتل در ترانزیت نفت بین‌المللی
۴۰۹	پروژه‌های احداث خطوط انتقال نفت جدید ترکیه
۴۰۹	- خط لوله انتقال نفت سامسون - جیهان
۴۱۰	- خط لوله آگوا - ارمیت
۴۱۰	- خط لوله کی ای کوی - ابرک
۴۱۰	پایانه‌های صادرات نفت ترکیه
۴۱۱	مخازن نفتی ترکیه
۴۱۱	پالایشگاه‌های ترکیه
۴۱۳	نقش نفت در بودجه و برنامه‌های عمرانی ترکیه
۴۱۳	گاز طبیعی ترکیه
۴۱۴	ساختار سازمانی مدیریت گاز ترکیه
۴۱۴	تولید گاز طبیعی در ترکیه
۴۱۵	مصرف گاز طبیعی ترکیه
۴۱۶	واردات گاز طبیعی توسط ترکیه
۴۱۷	خطوط لوله انتقال گاز ترکیه
۴۱۸	- خط لوله روسیه - ترکیه
۴۱۸	خط لوله روسیه - ترکیه
۴۱۹	خط لوله ایران - ترکیه
۴۱۹	خط لوله باکو - تفلیس - ارزروم
۴۱۹	پروژه‌های گازی ترکیه

۴۱۹	- پروژه خط لوله ناباکو.....
۴۲۰	- پروژه خط لوله آناتولی.....
۴۲۰	- پروژه خط لوله ملی عرب.....
۴۲۰	- پروژه خط لوله ترکمنستان - ترکیه.....
۴۲۰	واردات گاز مایع طبیعی ترکیه.....
۴۲۰	مخازن گازی ترکیه.....
۴۲۱	انرژی الکتریسته در ترکیه.....
۴۲۲	زغال سنگ در ترکیه.....
۴۲۳	انرژی هسته ای ترکیه.....
۴۲۴	انرژی های تجدیدپذیر ترکیه.....
۴۲۵	جمع بندی و نتیجه گیری.....
۴۲۷	فصل هفدهم: اقتصاد انرژی کشورهای غیر نفتی خاورمیانه و شمال آفریقا.....
۴۲۷	مقدمه.....
۴۲۷	۱. اقتصاد انرژی اردن.....
۴۲۷	آشنایی مختصر با کشور اردن.....
۴۲۸	تاریخچه منابع هیدروکربنی در اردن.....
۴۲۹	نفت و گاز اردن.....
۴۲۹	ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربنی اردن.....
۴۲۹	تولید نفت و گاز در اردن.....
۴۳۰	مصرف نفت و گاز در اردن.....
۴۳۲	واردات نفت و گاز اردن.....
۴۳۲	کشورهای صادرکننده نفت و گاز به اردن.....
۴۳۳	خطوط لوله انتقال نفت و گاز اردن.....
۴۳۴	انرژی الکتریسته اردن.....
۴۳۴	چشم انداز انرژی اردن.....
۴۳۵	انرژی و سیاست خارجی اردن.....
۴۳۵	۲. اقتصاد انرژی تونس.....
۴۳۵	آشنایی مختصر با کشور تونس.....
۴۳۶	تاریخچه منابع هیدروکربنی در تونس.....

۴۳۷	 نفت و گاز تونس
۴۳۸	 ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربنی تونس
۴۳۸	 تولید نفت و گاز در تونس
۴۴۰	 مصرف نفت و گاز در تونس
۴۴۱	 واردات نفت و گاز تونس
۴۴۱	 کشورهای صادرکننده نفت و گاز به تونس
۴۴۲	 خطوط لوله انتقال نفت و گاز تونس
۴۴۲	 انرژی الکتریسیته تونس
۴۴۲	 انرژی و سیاست خارجی تونس
۴۴۲	 ۳. اقتصاد انرژی سوریه
۴۴۲	 آشنایی مختصر با کشور سوریه
۴۴۴	 تاریخچه منابع هیدروکربنی در سوریه
۴۴۴	 نفت و گاز سوریه
۴۴۵	 ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربوری سوریه
۴۴۵	 تولید نفت و گاز در سوریه
۴۴۶	 مصرف نفت و گاز در سوریه
۴۴۸	 واردات و صادرات نفت و گاز سوریه
۴۴۹	 انرژی الکتریسیته سوریه
۴۵۰	 سیاست انرژی سوریه
۴۵۰	 روابط نفتی ایران و سوریه
۴۵۱	 ۴. اقتصاد انرژی رژیم صهیونیستی
۴۵۱	 آشنایی مختصر با سرزمین‌های اشغالی
۴۵۲	 تاریخچه منابع هیدروکربنی در رژیم صهیونیستی
۴۵۲	 نفت و گاز رژیم صهیونیستی
۴۵۳	 ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربنی رژیم صهیونیستی
۴۵۳	 - شرکت زیرساخت انرژی و نفت (PEI)
۴۵۴	 - شرکت خط لوله اشکلون - ایلات (EAPC)
۴۵۴	 - شرکت سوخت PI-GLILOT
۴۵۴	 تولید نفت و گاز رژیم صهیونیستی
۴۵۵	 مصرف نفت و گاز در سرزمین‌های اشغالی

۴۵۶	واردات و صادرات نفت و گاز رژیم صهیونیستی
۴۵۷	کشورهای صادرکننده نفت و گاز به رژیم صهیونیستی
۴۵۷	انرژی الکتریسیته رژیم صهیونیستی
۴۵۹	انرژی‌های نوین در رژیم صهیونیستی
۴۵۹	سیاست انرژی رژیم صهیونیستی
۴۵۹	۵. اقتصاد انرژی لبنان
۴۵۹	آشنایی مختصر با کشور لبنان
۴۶۰	تاریخچه منابع هیدروکربنی در لبنان
۴۶۱	نفت و گاز لبنان
۴۶۱	ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربوری لبنان
۴۶۱	تولید نفت و گاز در لبنان
۴۶۱	مصرف نفت و گاز در لبنان
۴۶۲	واردات و صادرات نفت و گاز لبنان
۴۶۳	صادرکنندگان انرژی به لبنان
۴۶۳	خطوط لوله انتقال انرژی در لبنان
۴۶۳	انرژی الکتریسیته لبنان
۴۶۳	اکتشافات جدید و تحول در حوزه انرژی لبنان
۴۶۴	تأثیر انرژی بر سیاست‌های داخلی و خارجی لبنان
۴۶۵	خطر رژیم صهیونیستی برای منابع انرژی لبنان
۴۶۵	چشم‌انداز آینده انرژی لبنان
۴۶۶	۶. اقتصاد انرژی مراکش (مغرب)
۴۶۶	آشنایی مختصر با کشور مراکش
۴۶۷	تاریخچه منابع هیدروکربنی در مراکش
۴۶۸	نفت و گاز مراکش
۴۶۸	ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربوری مراکش
۴۶۸	تولید نفت و گاز در مراکش
۴۷۰	مصرف نفت و گاز در مراکش
۴۷۰	واردات و صادرات نفت و گاز مراکش
۴۷۱	صادرکنندگان انرژی به مراکش
۴۷۱	پالایشگاه‌های مراکش

۴۷۱	خطوط لوله انتقال انرژی در مراکش
۴۷۱	انرژی الکتریسیته مراکش
۴۷۲	چشم انداز آینده انرژی مراکش
۴۷۲	۷. اقتصاد انرژی یمن
۴۷۲	آشنایی مختصر با کشور یمن
۴۷۳	تاریخچه منابع هیدروکربنی در یمن
۴۷۴	نفت و گاز یمن
۴۷۵	ساختار سازمانی مدیریت منابع هیدروکربنی یمن
۴۷۵	تولید نفت و گاز در یمن
۴۷۶	مصرف نفت و گاز در یمن
۴۷۷	صادرات و واردات نفت و گاز یمن
۴۷۹	پالایشگاه‌های یمن
۴۷۹	خطوط لوله انتقال انرژی در یمن
۴۷۹	انرژی الکتریسیته یمن
۴۸۰	تأثیر بحران‌های سیاسی یمن بر اقتصاد انرژی این کشور
۴۸۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۴۸۳	فهرست منابع و مآخذ
۴۸۳	الف - کتب فارسی
۴۸۵	ب - کتب لاتین
۴۸۵	پ - مقالات فارسی
۴۹۰	ت - مقالات لاتین
۴۹۰	ث - مقالات عربی
۴۹۰	ج - سایت‌های اینترنتی

پیش‌گفتار

منطقه خاورمیانه به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی خود از دیرباز نقش مهمی در تحولات نظام بین‌الملل ایفا کرده است، اما آنچه باعث افزایش اهمیت استراتژیک خاورمیانه در یک قرن اخیر شده است، وجود حجم زیاد ذخایر انرژی (نفت و گاز) در این منطقه است. آغاز اکتشاف و استخراج نفت در منطقه خاورمیانه، که نخستین بار در مسجد سلیمان واقع در استان سوزسن به وسیله انگلیسی‌ها (در سال ۱۲۸۷ ش/۱۹۰۸م) انجام شد، دوران جدیدی را در تاریخ سیاسی این منطقه رقم زد. روند فزاینده اکتشافات نفتی در خاورمیانه، این منطقه را از اوایل قرن بیستم به‌عنوان کانون انرژی‌های فسیلی جهان مورد توجه قرار داده است، طبعی که به‌عنوان مهم‌ترین منطقه تأمین‌کننده انرژی جهان و موتور محرکه اقتصاد جهانی، نقش مهمی را در تحولات تاریخی نظام بین‌الملل داشته است.

در دهه ۱۹۴۰ ویژگی‌های ممتاز نفت نسبت به رغال سنگ، به‌ویژه از جنبه بازدهی انرژی، منجر به جایگزینی این ماده حیاتی با زغال سنگ در صنایع شد و روزبه‌روز بر اهمیت آن افزوده شد، تا آنجا که یکی از مؤلفه‌های مهم پیشرفت و توسعه اقتصادی کشورها، دستیابی دائمی به منابع نفت‌خام برآورد می‌شد. همزمان با نزدیکی به سال‌های پایانی قرن بیستم، در عرصه نظام بین‌الملل حوادثی رخ داد که در عمل، جدایی اقتصاد و سیاست را مورد پرسش قرار می‌داد. نظام «برتون وودز» که در دهه ۱۹۷۰ فروپاشید، بخشی از آن متأثر از آثار منفی جنگ ویتنام (سیاست) بر اقتصاد ایالات متحده بود. همزمان با طرح فرضیه افول هژمونی ایالات متحده، نظریه پردازان آمریکایی حوزه روابط بین‌الملل، با ارائه نظریات جدیدی، درصدد پی‌ریزی میانی فکری

با هدف تداوم این هژمونی در نظام اقتصاد بین‌الملل برآمدند، که نظریه‌های اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ابزار مناسبی برای این منظور بودند.

در همین دهه، بحران نفتی ناشی از تحریم صدور نفت اعراب به غرب، بیش‌ازپیش ارتباط تنگاتنگ اقتصاد و سیاست را آشکار کرد، در نتیجه در همین زمان (۱۹۷۰) بود که مباحث مرتبط با انرژی و تأثیر آن بر اقتصاد جهانی، برای نخستین بار در دنیا مطرح شد و رشته اقتصاد انرژی به‌طور جدی مورد توجه قرار گرفت. اگرچه پیشنهاد این رشته به‌عنوان یک حوزه علمی میان‌رشته‌ای به قرن نوزدهم بازمی‌گردد، اما پس از بحران نفتی دهه ۱۹۷۰ بود که به‌شکل گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفت.

در حال حاضر، مدت‌هاست که انرژی به شاه‌رگ حیاتی اقتصاد کشورها تبدیل شده است، به‌گونه‌ای که دامنه سیاسی، امنیتی و استراتژیک انرژی موجب وقوع بسیاری از جنگ‌ها، منازعات و محور بسیاری از همکاری‌ها و وابستگی‌های متقابل، و منشأ عمده تحولات سیاسی بین‌المللی شده است. از این رو درک درست و شناخت کافی از مسائل اقتصادی، سیاسی حوزه انرژی، بخشی از ملزومات شناختی و تحلیلی محققان سیاسی و روابط بین‌الملل است، به‌طوری که فقدان این شناخت، نقصان جدی در تحلیل و تفسیر از وقایع و رویدادها، بین‌المللی را در پی خواهد داشت.

از سوی دیگر، منطقه خاورمیانه با سه مفهوم و پدیده عمده در دنیا شناخته می‌شود: «نفت، فلسطین و اسلام». پس این منطقه که به‌مثابه قلب انرژی و منطقه ژئواستراتژیک جهان در حوزه ذکر شده محسوب می‌شود، یکی از وجوه تمایز خود از سایر مناطق را، مسئله انرژی می‌داند. به‌گونه‌ای که تحلیل تحولات خاورمیانه و شناخت آن بدون آگاهی از تحولات انرژی این منطقه ممکن و صحیح نخواهد بود. به عبارت دیگر، «داستان خاورمیانه، داستان نفت است».

اما از سویی، اقتصاد انرژی به‌عنوان یک رشته علمی - یا بهتر است بگوییم یک حوزه علمی میان‌رشته‌ای - شناخته می‌شود و اشتراکات بین علوم پایه (زمین‌شناسی، مهندسی انرژی، فیزیک و...) و علوم اجتماعی (بیش از همه اقتصاد و پس‌از آن علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، حقوق و...) دارد. رشته اقتصاد انرژی اگرچه پیوند تنگاتنگی با رشته علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دارد، اما متأسفانه تاکنون دانشجویان این رشته (علوم سیاسی و روابط بین‌الملل) به منبع مناسبی در این حوزه دسترسی نداشته‌اند.

نظر به اینکه حدود چند سالی است که گرایش نوپای مطالعات منطقه‌ای در سطح تحصیلات تکمیلی علوم سیاسی در برخی از دانشگاه‌های کشور تدریس می‌شود که گرایش‌های خاورمیانه و شمال آفریقا و نیز خلیج فارس نیز در زمره آنها محسوب می‌شود، تنظیم و تدوین متون درسی تخصصی این گرایش‌ها، کماکان مراحل ابتدایی خود را می‌گذرانند و معمولاً اساتید این گرایش‌ها از مجموعه‌ای از کتاب‌ها و مقالات برای تدریس و معرفی به دانشجویان و مطالعه آنها استفاده می‌کنند. یکی از این عناوین درسی، «اقتصاد انرژی و منابع طبیعی خاورمیانه/خلیج فارس» است که تاکنون متن

درسی آن تدوین نشده است. درواقع، اگرچه آثار متعددی در حوزه اقتصاد انرژی تدوین شده، اما عمدتاً با رویکرد اقتصادی و فنی و نه برای دانشجویان علوم سیاسی نوشته شده‌اند. از سوی دیگر، کتاب‌ها و مقالات متعددی در عرصه نفت و انرژی خاورمیانه تألیف شده، که عمدتاً با رویکرد روایت تاریخی یا صرفاً با نگاه تحولات سیاسی در مقطع خاصی بوده‌اند.

کتاب حاضر، تلاشی در جهت رفع این نیاز است، به گونه‌ای که هم شامل رویکرد اقتصادی، فنی و سیاسی / روابط بین‌المللی باشد، هم با رویکرد آموزشی و تدریس برای دانشجویان گرایش مطالعات منطقه‌ای خاورمیانه و شمال آفریقا و خلیج فارس نوشته شود، و هم به صورت جامع، ضمن آنکه به گذشته، حال و آینده اقتصاد سیاسی انرژی منطقه می‌پردازد، بتواند حتی‌الامکان، اقتصاد انرژی کشورهای منطقه را به تفکیک معرفی کند و اطلاعات مشروح و مفیدی را در اختیار محققان این حوزه قرار دهد. باشد که رضای خاطر اساتید، پژوهشگران و دانشجویان گرامی حاصل شود.

این منظور، این اثر، مشتمل بر هفده فصل است:

در فصل اول، مباحث کلی در تعریف اصطلاحات و مفاهیم فنی/مهندسی مربوط به حوزه انرژی، به بهره نفت و گاز، کلیات اهمیت انرژی در قرن بیست و یکم، اهمیت جایگاه منابع انرژی خاورمیانه و شمال آفریقا، تبیین مفهومی اقتصاد انرژی و درنهایت مباحث مربوط به رفتار اقتصادی اقتصاد سیاسی مطرح می‌شود.

در فصل دوم، تاریخچه نفت در خاورمیانه، (از شروع اکتشاف تا اواخر قرن بیستم) و رویدادهای سیاسی- اقتصادی مربوط به آن مو، دبررسی قرار می‌گیرد.

فصل سوم، مشتمل بر مباحث مربوط به جایگاه انرژی خاورمیانه در سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ است که طی آن نقش انرژی این منطقه در سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، چین، هند و ژاپن در سه برهه زمانی گذشته، حال و آینده مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل چهارم، تأثیر درآمدهای نفتی بر اقتصاد، سیاست، امنیت و فرهنگ کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس مورد مطالعه قرار گرفته، که مطالب آن کمک شایانی به شناخت بیشتر دانشجویان از تحولات اقتصاد سیاسی این منطقه خواهد کرد.

در فصل پنجم، چشم‌انداز آینده انرژی در خاورمیانه و شمال آفریقا و جایگاه این منطقه در آینده بازار جهانی انرژی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

از فصل ششم تا هفدهم، اقتصاد انرژی کشورهای نفتی و غیرنفتی خاورمیانه و شمال آفریقا، به تفکیک و به صورت مشروح مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته که می‌تواند نقش مؤثری در افزایش شناخت و آگاهی نسبت به جایگاه این کشورها در بازار جهانی انرژی داشته باشد و بالاخره در فصل نهمی به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کتاب خواهیم پرداخت.

نکته قابل توجه آنکه، با توجه به آشنایی نسبی بیشتر مخاطبان با ظرفیت‌های

انرژی جمهوری اسلامی ایران و وجود آثار فراوان در این حوزه، در کتاب حاضر، بحث اقتصاد انرژی ایران مورد بحث و مطالعه نبوده است.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از زحمات همکاران علمی و دانشجویانی که مرا در تحریر این پژوهش یاری کردند تشکر کنم. از دانشجویان پرتلاشم، آقایان مرتضی شکری و امیر مشتاقی که اهتمام ویژه‌ای در ویراستاری علمی و تهیه برخی از فصل‌های کتاب داشته‌اند، تشکر ویژه می‌کنم و نیز از دانشجویانم در رشته مطالعات خاورمیانه و خلیج فارس دانشگاه علامه طباطبائی که در تهیه برخی آمارها و مطالب با من همکاری داشته‌اند، کمال تشکر را دارم.

دانشجویانی که در این زمینه مساعدت و مطالبی را تهیه کرده‌اند عبارت‌اند از: سعید تجری، مهدی دوستی، علی محمدلو، عباس نتاج، محمدطاهر تنزه‌ای، علی محمدزاده، طیبه محمدپور، سمیه سعیدحسینی، سیدمحمدرضا موسوی، منا مصیبی، وحید شریعتی، آت ساتیاروند، سیدحسین وحیدی‌کیا، علیرضا تیموری‌نسب، مجتبی محبوب، باسر اسماعیل‌زاده، اسماعیل محمدپور، سینا کریمی، علی عینی، حسین نوروزی امیری و ...